

Полякова Ю. В.
*кандидат економічних наук, доцент,
Львівська комерційна академія*

Poliakova Ju. V.
*PhD, Associate Professor,
Lviv Academy of Commerce*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINE' REGIONS

Анотація. Статтю присвячено розгляду теоретичних та практичних аспектів формування і розвитку інноваційного потенціалу регіонів. Проведено аналіз динаміки показників, що характеризують інноваційну діяльність в Україні. Здійснено інтегральну оцінку інноваційного потенціалу регіонів України. На основі проведеного дослідження розроблено комплекс заходів щодо активізації інноваційної діяльності та зміцнення інноваційного потенціалу на регіональному рівні.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційна активність, регіон, регіональний рівень управління.

Вступ та постановка проблеми. Сучасні тенденції економічного розвитку країн та регіонів показують пріоритетність зміцнення й ефективного використання їхнього інноваційного потенціалу. Під інноваційним потенціалом регіону розуміють його спроможність здійснювати інноваційну діяльність у різних секторах науки та інноваційній сфері, що функціонують на відповідній території. Завдяки інноваційному потенціалу регіону відбувається соціально-економічне та науково-технічне зростання, а також випуск конкурентоспроможної продукції. На результативність реалізації інноваційного потенціалу передусім впливає комплекс умов, які створюють та забезпечують сприятливе середовище для проведення інноваційної діяльності у відповідному регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з інноваційним розвитком регіону, факторів, що його формують, джерел формування конкурентних переваг території приділяють увагу багато зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема: О. Амоша, Л. Антонюк, В. Безугла, З. Герасимчук, Б. Маліцький, А. Мокій, В. Соловійов, Л. Федулова та ін. Але одночасно потребують глибшого опрацювання проблеми прикладної оцінки інноваційного потенціалу регіонів, що може слугувати базисом для розробки та реалізації інноваційної політики регіону.

Метою даної роботи є оцінка інноваційного потенціалу регіонів України та обґрунтування комплексу пріоритетних заходів його зміцнення.

Результати дослідження. Наукове вивчення інноваційного потенціалу регіону показує різноманітність підходів до його трактування. Вітчизняні вчені виділяють наступні: ресурсність, що передбачає узагальнення всієї сукупності інноваційних ресурсів, можливість реального використання ресурсів у практичній діяльності для реалізації інноваційних процесів та цільова орієнтація як спрямованість на використання ресурсів із метою досягнення конкретних цілей інноваційної діяльності [1, с. 38]. Інноваційний потенціал вважається визначальним для конкурентоспроможності регіону у короткостроковому періоді та впливає на формування і розвиток конкурентних переваг у довгостроковому періоді [2, с. 63]. Таким чином, інноваційний потенціал регіону слід розглядати не

лише як набір наявних у регіонах різноманітних ресурсів, а й як джерело розвитку, тобто можливість їх ефективно використовувати.

Кількісне вимірювання інноваційного потенціалу здійснюють за допомогою використання статистичних даних, при цьому його розглядають як динамічний інформаційний масив результатів науково-технологічних робіт, винаходів, проектно-конструкторських розробок, зразків нової техніки і продукції, що охоплює усі стадії науково-технологічного циклу [4, с. 153]. Із точки зору якісного рівня та кількісного виміру розглянемо інноваційний потенціал регіонів України виходячи з таких критеріїв: наукові кадри, інноваційні підприємства, джерела фінансування інноваційної діяльності, об'єкти інтелектуальної власності, результати інноваційної активності.

В Україні мережа наукових організацій, призначення якої – забезпечення високого науково-технічного рівня розвитку економіки, на жаль, зменшується. Так, у 2005 р. кількість організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, становила 1 510, у 2010 р. – 1 303, у 2014 р. – 999. Як і в попередніх періодах, найбільша кількість наукових організацій зосереджена у промислово розвинених регіонах: у м. Київ – 31,4% загальної кількості, у Харківській області – 16,2%, Львівській – 7,2%, Дніпропетровській – 5,7%, Одеській – 5,1%. Таким чином, на п'ять регіонів припадає 65% загальної кількості наукових установ.

Визначальною характеристикою розвитку інноваційного потенціалу є наукові кадри. Загальна кількість працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, на кінець 2014 р. становила 109,6 тис. осіб, у т. ч. дослідників – 58,7 тис., техніків – 10,7 тис. (рис. 1). У регіональному розподілі 46% працівників знаходиться у Києві, 16,9% – у Харківській, 9% – у Дніпропетровській, 4,3% – у Львівській, 4% – у Запорізькій областях.

За даними статистики, у 2014 р. чверть загального обсягу витрат була спрямована на виконання фундаментальних досліджень, які на 96% фінансувалися за рахунок бюджетів різних рівнів, частка витрат на виконання прикладних досліджень становила 16,5% (понад дві третини профінансовано за рахунок бюджетів). Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, склав у 2014 р.

10 950,7 млн. грн. [3, с. 80]. Найбільш активно наукові дослідження і розробки виконували у м. Київ – 46% загального обсягу, Харківській – 19,2%, Дніпропетровській – 11,4%, Запорізькій – 4,4%, Миколаївській – 3,1% та Львівській – 2,7% областях.

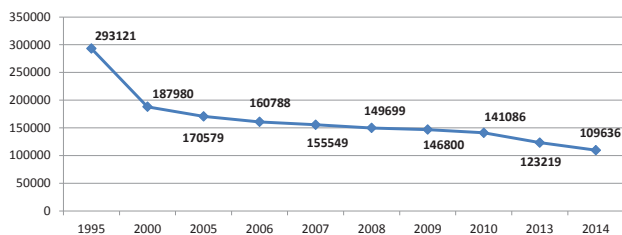

Рис. 1. Загальна кількість працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи в Україні

Протягом 2014 р. науковими організаціями України виконано 43 тис. робіт, більше двох третин із них впроваджено у виробництво. Із загальної кількості робіт 10,8% спрямовано на створення нових видів виробів; 7,5% – на нові технології; 2,5% – на нові матеріали [3, с. 124]. У загальній кількості виконаних робіт найбільшу частку займають м. Київ – 17 766, Харківська – 8 182, Дніпропетровська – 2 281, Одеська – 2 248, Львівська – 1 913, Кіровоградська – 1 796 області.

У 2014 р. зменшилися показники кількості поданих заявок на видачу та отримання охоронних документів. Кількість поданих заявок знизилася в порівнянні з 2013 р. на 4%, кількість отриманих охоронних документів – на 7%. Така тенденція свідчить про неефективне використання існуючого винахідницького потенціалу та перешкоджає успішності здійснення інноваційної діяльності. Кількість використаних винаходів загалом по Україні знизилася з 2 161 у 2013 р. до 1 808 у 2014 р., передусім у пріоритетних галузях – металургійній та виробництві електричного устаткування.

У порівнянні з іншими регіонами найбільша кількість авторів об'єктів промислової інтелектуальної власності знаходиться у місті Києві, Дніпропетровській, Харківській та Донецькій областях.

Слід відмітити зменшення загальної кількості осіб, що здійснюють винахідницьку діяльність, серед основних причин такого явища – застарілі форми організації фундаментальних досліджень, матеріально не забезпечені робочі місця з незначними можливостями кар'єрного росту та визнання, загальна недооцінка суспільством ролі фундаментальних досліджень в економічному зростанні країни.

У 2014 р. інноваційну діяльність в Україні здійснювали 1 609 підприємств, або 16,1% загальної їх кількості, у 2013 р. – 1 715 підприємств, або 16,8%. У регіональному розрізі найбільша їх кількість зосереджена у Києві (168), Харківській (191), Львівській (129), Дніпропетровській (109), Запорізькій (108) областях. Інноваційні підприємства становлять, як відомо, основу виробничого комплексу регіону, тому про рівень його розвитку може свідчити інтенсивність інноваційної діяльності на рівні певного регіону.

Із метою здійснення інноваційної діяльності вітчизняні підприємства витратили 7,7 млн. грн., більша частина коштів (66,4%) спрямовувалася на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; 15,9% – на здійснення науково-дослідних робіт власними силами; 6,9% – на придбання результатів науково-дослідних робіт інших підприємств; 10,1% – на навчання та підготовку персоналу; 0,6% – на придбання інших зовнішніх знань [3, с. 161].

Також у 2014 р. до 905 одиниць зменшилася кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (у 2013 р. вона становила 1 031), шість регіонів забезпечили 48% аналізованого показника. Найвищі показники частки продукції, що була новою для ринку, по відношенню до загального обсягу інноваційної продукції за регіонами показали Закарпатська (76,9%), Одеська (75,1%) та Сумська (59,6%) області. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за кордон у 2014 р., становила 295, що на 49 підприємств менше, ніж у 2013 р. Лідерами за цим показником є Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Харківська області та місто Київ.

Протягом 2014 р. передові технології створювали 106 підприємств, 28,3% з яких знаходиться у Києві, 16% – у Харківській, по 7,5% – у Дніпропетровській та Івано-Франківській, 5,7% – у Донецькій областях. Загальна кількість створених технологій – 309 одиниць, із них 90% – нові для України. Кількість використаних передових технологій – 17 442. За терміном упровадження 20,5% із них належать до групи технологій до одного року, у той же час 26,4% належать до технологій, які використовуються більше 10 років [3, с. 206].

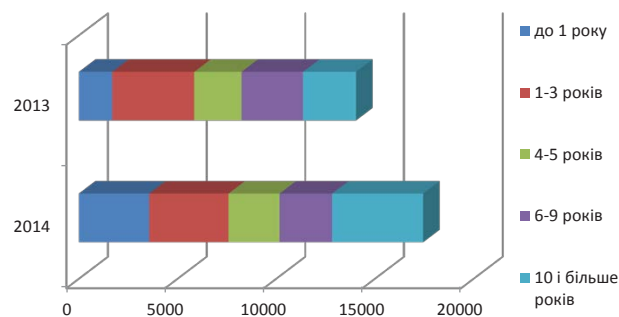

Рис. 2. Кількість використаних вітчизняними підприємствами технологій за терміном упровадження

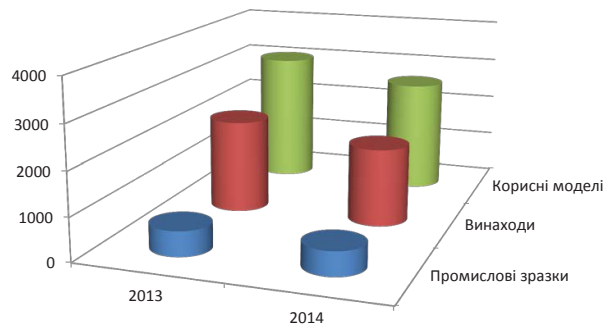

Рис. 3. Кількість використаних у діяльності вітчизняних підприємств об'єктів промислової власності

Як показує світовий досвід, модернізація регіональної промисловості неможлива без упровадження передових досягнень науки і техніки, використання прогресивних ресурсо- та енергозберігаючих технологій. У 2014 р. лише 25% упроваджених нових технологічних процесів відносилися до групи маловідходних та ресурсозберігаючих (у 2013 р. – 31,8%).

У 2014 р. 1 636 підприємств використовували у своїй діяльності передові технології, з яких кожне четверте зосереджено у Харківській області та кожне десяте – у Києві. Щодо оформлення правової охорони, то на створені передові технології було видано 769 охоронних документів [3, с. 205]. Найбільше фактів використання винаходів зафіксовано у Харківській та Донецькій областях, м. Київ; корисних моделей – у Харківській, Донецькій та

Групування регіонів України за рівнем інноваційного потенціалу в 2014 р.

Значення рейтингу, R	Інноваційний потенціал	Регіони
$R > 2$	Найвищий	Харківська, Дніпропетровська
$1 < R < 2$	Високий	Вінницька, Донецька, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Сумська
$0,5 < R < 1$	Середній	Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Одеська, Тернопільська, Херсонська
$0,5 < R$	Низький	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька

Вінницькій областях; промислових зразків – у Тернопільській, Львівській, Харківській областях та м. Київ.

Для проведення оцінки інноваційного потенціалу регіонів України серед інших підходів використовується методика багатофакторного порівняльного аналізу. Протягом першого етапу відбувається обґрунтування системи показників, що буде використана у процесі аналізу, і формується матриця вихідних даних.

Нами для здійснення оцінки інноваційного потенціалу регіонів України в 2014 р. використані такі показники: організації, які виконували наукові та науково-технічні роботи; кількість наукових працівників та дослідників; підприємства, які займаються інноваційною діяльністю; витрати на інноваційну діяльність; обсяг виконаних науково-технічних робіт власними силами; кількість виконаних науково-технічних робіт; загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності; кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації; кількість упроваджених нових технологічних процесів; кількість промислових підприємств, що реалізують інноваційну продукцію; обсяг реалізованої інноваційної продукції; кількість використаних передових технологій.

Під час другого етапу в кожній графі матриці вихідних даних визначається максимальне значення, на яке діляться всі елементи певної графи. У результаті одержується матриця стандартизованих коефіцієнтів. На третьому етапі всі елементи матриці стандартизованих коефіцієнтів підносяться до квадрату, після чого результати додаються по стрічках, і з одержаної суми визначається квадратний корінь. Одержані рейтингові оцінки (R) розміщуються згідно з ранжиром, і на цій основі визначається місце кожного регіону.

Отримані нами результати наведені у табл. 1 та на рис. 4. Можна побачити, що найвищий рівень інноваційного потенціалу мають Харківська та Дніпропетровська області. До групи з низьким рівнем інноваційного потенціалу увійшли Волинська, Житомирська, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська та Чернівецька області.

У порівнянні з розрахунками, проведеними вітчизняними вченими в попередніх періодах, можна зауважити, що Харківська та Дніпропетровська області не змінили своїх позицій і залишилися серед регіонів, які мають найвищий в Україні рівень інноваційного потенціалу. Значно погіршили позиції Київська та Луганська області, які спочатку відносилися до групи високого та дуже високого потенціалу, а тепер, відповідно, – до середнього та низького. Проте значно покращили рейтинг такі регіони, як Вінницька та Одеська області.

Проведена інтегральна оцінка інноваційного потенціалу регіонів України показує його значну диференціацію (Харківська область – 3,41; Луганська – 0,2), за таких умов інноваційна діяльність має спрямовуватися не лише на підвищення конкурентоспроможності підприємств або продукції, яка ними випускається, а й на усунення розбіжностей у рівнях розвитку регіонів у межах країни.

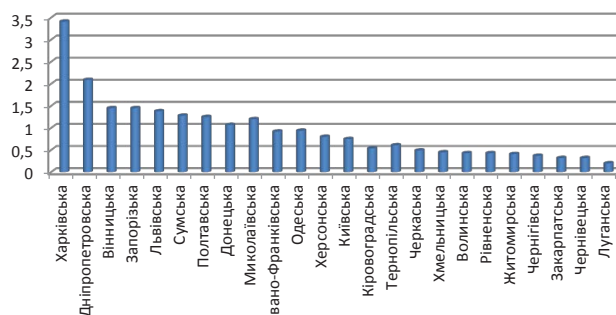

Рис. 4. Оцінка рівня інноваційного потенціалу регіонів України в 2014 р.

З огляду на це, важливим вбачається підвищення інвестиційної привабливості інноваційних об'єктів шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг або підтримки на місцевому рівні. Особливу увагу слід приділити вітчизняним інвесторам, оскільки іноземні інвестори сьогодні є більш обережними через високий рівень ризиків, пов'язаних із нестабільністю економічної і політичної ситуації в нашій країні, та відсутністю стимулів для розгортання ризикового інноваційного бізнесу.

Важливе значення має функціонування в регіонах об'єктів інноваційної інфраструктури: наукових парків, центрів трансферу технологій або інноваційних кластерів, що дає змогу уникати негативних коливань світової кон'юнктури та створювати умови для кооперації між місцевими учасниками інноваційного процесу. Особливу увагу слід приділити сприянню працевлаштуванню випускників технічних спеціальностей місцевих навчальних закладів, відповідно до їх фаху, в інноваційних інфраструктурних об'єктах.

На рівні регіонів слід забезпечити здійснення функцій моніторингу інноваційної діяльності галузей та підприємств; використання коштів місцевих бюджетів або кредитних ресурсів, виділених на інноваційні цілі; оцінювання ефективності інноваційної діяльності та реалізації пріоритетних інноваційних проектів; інформаційного забезпечення та прозорості інноваційних процесів. Такі функції можна віднести до компетенції управлінської або комісії з економічного розвитку територій при обласних (місцевих) адміністраціях. Мета заходу полягає в установленні зворотного зв'язку із господарськими суб'єктами, що здійснюють інноваційну діяльність, для оперативного реагування на проблеми, які виникають, оскільки система управління інноваційною діяльністю характеризується високим ступенем бюрократизації, значними часовими лагами між виробленням і прийняттям рішень, низьким рівнем вертикальної та горизонтальної інтеграції.

Висновки. Отже, інноваційний потенціал регіону – це не лише наявні різноманітні ресурси, а й джерело соціально-економічного розвитку, ефективно його використання виступає напрямом підвищення конкуренто-

спроможності регіону. Проведена оцінка інноваційного потенціалу регіонів України показує як його динамічність у часовому періоду, так і значний рівень диференціації в межах країни. Існуючі у практиці підходи до оцінки інноваційного потенціалу можуть слугувати аналітичною осно-

вою для розробки комплексу пріоритетних заходів із його зміцнення. Серед основних можна виділити інвестиційне забезпечення інноваційних процесів на регіональному рівні, розвиток об'єктів інноваційної інфраструктури та моніторинг інноваційної діяльності галузей і підприємств.

Список використаних джерел:

1. Буняк Н.М. Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки / Н.М. Буняк // Економіка та держава. – 2011. – № 11. – С. 38–40.
2. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону / М.В. Макаренко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – С. 62–71.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 255 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Павлов В.І. Інноваційний потенціал регіону: діагностика та реалізація: [монографія] / В.І. Павлов, Ю.М. Корецький. – Луцьк: Надстир'я, 2004. – 244 с.

Анотація. Стаття посвячена рассмотрению теоретических и практических аспектов формирования и развития инновационного потенциала регионов. Проведен анализ динамики показателей, которые характеризуют инновационную деятельность в Украине. Осуществлена интегральная оценка инновационного потенциала регионов Украины. На основании проведенного исследования разработан комплекс мероприятий касательно активизации инновационной деятельности и укрепления инновационного потенциала на региональном уровне.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационный потенциал, инновационная активность, регион, региональный уровень управления.

Summary. The article deals with the theoretical and practical aspects of the formation and development of the innovative potential of regions. The dynamics of indicators of the innovation activities in Ukraine is analysed. The integrated estimation of innovation potential of regions of Ukraine is presented. On the basis of the delivered research, a set of measures is developed to enhance the innovation activities and to strengthen the innovation potential at regional level.

Key words: innovation, innovation activities, innovation potential, innovation activity, region, regional level of management.